

PROBLEME SOCIALE ȘI NAȚIONALE ÎN OPERA
LUI NICOLAE BĂLCESCU

Le problème de tous les problèmes dans l'oeuvre de Nicolae Bălcescu est l'épanouissement du roumain en tant qu'individu, citoyen et nation. A celui-ci sont liés et on donne des solutions pour quelques problèmes sociaux (le problème économique des Principautés Danubiennes, la propriété, le système du travail imposé, la servitude, l'inégalité sociale, la condition sociale des paysans dans les Principautés Unies pendant des périodes spéciales, Justice, Unité, Fraternité, l'idée de l'évolution et de la révolution dans l'histoire des roumains, dès leur origine jusqu'à son époque), la révolution dans l'histoire des roumains, qu'il explique du point de vue économique, social et national.

Nicolae Bălcescu découvre le chemin en spirale du développement historique dans l'analyse historique sur les roumains, tandis que les changements successifs de l'état voivodal ou absolu à celui des boyards ou aristocratique, puis fanariote ou vilégiature, des arrivistes ou celui bureaucratique, préparent l'état roumain ou démocratique.

În *Vocația*, factor hotărâtor în cultura popoarelor (1931), Constantin Rădulescu-Motru considera că munca produsă prin vocație este deasupra intereselor egoiste și că oamenii cu vocație prezintă o admirabilă potrivire a firii lor cu munca pe care societatea o cere de la individ. „Omul de vocație — serie distinsul autor al teoriei *personalismului energetic* și al *Românismului — catehismul unei noi spiritualități* — este omul care depășește activitatea obișnuită a personalității productive. Această depășire privește nu atât cantitatea, cât calitatea. Omul de vocație are o productivitate originală și închinată binelui social, cum nu au ceilalți oameni. El este dezinteresat, când îl judecăm din punctul de vedere al celui său individual; în același timp însă el este acela care se îngrijește mai mult de interesele neamului sau ale societății din care face parte. El muncește fără calcul, dacă îl comparăm cu ceilalți profesioniști, și totuși din munca lui profită viitorimea mai mult decât din munca oricărui altul. Faptele omului de vocație izvorăse, după toate aparențele, dintr-o motivare mai adâncă, incomparabil mai adâncă de cum izvorăse faptele cele mai

voluntare ale omului obișnuit. Este ceva instinctiv în izvoarele lor, și totuși este ceva tragic în ele, cum nu este în cele mai voluntare fapte ale omului energetic. Viața omului de vocație apare, de aceea, ca desfășurându-se la porunca unei chemări.

Originalitatea lui consistă în faptul că își înțelege chemarea”¹.

El mai presus de orice contestare că aceste note diferențiale caracterizează personalitatea lui Nicolae Bălcescu (1819—1852), intrucit vocația sa este realizarea în fapte a idealurilor în care s-a sintetizat opera sa și tipul specific de vocație practică în care și-a trăit traiul. Expunerea de față ar lua dimensiuni prea mari dacă ar urmări în amănunt modul cum pune și cum soluționează el problemele sociale ale românilor, în deosebite vremuri, și problemele lor naționale, dar unele dintre ele — din istoria românilor și din profigurarea viitorului lor — arată că este necesară și legitimă luminarea poporului prin orice mijloace, fiindcă numai *prin lucrare și jertfă, prin sîngele vărsat, poporul dobîndește conștiința drepturilor și datoriilor sale și astfel românul se întregeste ca ins, cetățean și națiune, iar prin sinteza revoluționară românească individualitatea națională se înalță în universalitate și își rostește ființa sa specifică*.

Ideea de evoluție (și de revoluție), de care se leagă doctrina libertății în opera lui Nicolae Bălcescu, domină întreg fondul său de gândiri și de simțiri și constituie topicul arhimedice al întregii sale vieți. „*În ceea ce mă privește, soarta m-a împins în oarecare măsură să fiu revoluționar. Eu mi-am început viața intrînd în pușcărie pentru revoluție și închiisoarea obligă, ca noblețea*”².

Nicolae Bălcescu nu vorbește despre o singură revoluție în mersul general al omenirii spre perfecțiune, ci de un lanț de revoluții, în care fiecare verigă reprezintă un nod al dezvoltării în spirală a popoarelor în drumul lor spre împlinire. „Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformare continuă, mișcare progresivă a omenirii, această dezvoltare a sentimentului și a minții omenești, supt toate formele dinlăuntru și din afară în timp și spațiu.

Supt ochiul providenței și după legile și către ținta hotărîită de dinsa mai înainte, omenirea înaintează în evoluțiile sale istorice.

Prin împărțirea funcțiilor, națiile în omenire ca și individurile în societate, produc, chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.

Orice nație dar, precum orice individ, are o misie a împlini în omenire, adică a concurge, după natura și geniul său propriu, la triumful științei asupra naturii, la perfecționarea înțelegerii și sentimentului omenească potrivit legii divine și eterne care guvernează ursitele omenirii și ale lumii”³.

În drumul dezvoltării sale plenitudinare, individul, la fel cu dezvoltarea individualității naționale, se reproduce în Marele tot universal, fiindcă stă sub semnul *dreptății și frăției*, care, precedate de egalitate,

¹ C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic și alte scrieri*, București, Edit. Eminescu, 1981, p. 700.

² Nicolae Bălcescu, *Scrisoare către Al. C. Goleșcu Albu (4 martie 1850)*, în *Opere*, București, Edit. de Stat pentru Literatură și Artă, 1952, p. 249.

³ Nicolae Bălcescu, *Românii sub Mihai-Voievod Vitcazul*, București, Edit. Minerva, 1987, p. 6—7.

alcătuieste cele trei componente ale libertății. La baza stricării acestei trihotomii stă *dreptul silei*, care a dat naștere tiraniei și inegalității sociale între clase, iar în vârful ei stă *legea dreptății*. „Peste legile omenești noi cunoaștem și aderăm o lege sfântă, morală, absolută: *Dreptatea (La Justice)*. Acest atribut sublim al ființei nemărginite, această stea strălucitoare care se reflectează în rația omenească (*La raison humaine*), luminează și povățuiește omenirea în calea binelui. A căuta realizarea ei în societate spre a învinge răul și a aduce binele este misiia omenirii pe pământ”⁴.

Prin faptul că omul se ridică de la individualitate la universalitate, el își exprimă, în esența sa, esența umanității. Eliberarea omului de sub robia veacurilor, prin revoluție, îi sporește umanizarea și-l deosebește de toate celelalte ființe ale firii. Această liberare de sub tirania socială, sub semnul *dreptății și frăției* — „aceste două temelii a ordinii absolute perfecte, a ordinii divine”⁵ — îl face pe om demn de privilegiul său unic de a fi.

Acolo unde a apărut și s-a întărit tirania, omenirea nu e liberă. Necesari sunt faptul că națiile și omenirea să-și îplinească *misiia în lume*. Dacă restul națiilor devine *obligatie* pentru împlinirea dreptății, frăției și unității tuturor cetățenilor într-o lume liberă, întru atât încît exprimă dreptul de a lua prin forță drepturile smulse prin forță, în procesul istoric de spoliatare a popoarelor, și de a restabili dreptatea încovoiată prin uzurpare, *revoluția*, expresie sintetică a dezvoltării progresive a umanității și a națiilor care o compun, e *legitimă*. „În zadar veți îngenunchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pământului nu dau numai fără aceea ce le smulg popoarele. Fiți gata, dar, a vă lupta bărbătește, căci prin lucrare și jertfire, prin sîngele vărsat poporul dobîndește cunoștința drepturilor și datoriilor sale”⁶.

Revoluția este astfel mod de întregire a omului (ca ins, cetățean și națiune), de eliberare de sub toate servituțile pe care trecutul i le-a pus ca povară, economic, social, politic și național, iar această întregire sporește ideea unei noi rînduiri a lumii. Drepturile omului *întreg* nu sînt drepturile individului natural, ci sînt drepturi *umane* pe care numai revoluția *totală* le smulge trecutului prin forță și le garantează prin lege (*Dreptate, Frăție, Unitate*).

Drumul românilor întru împlinirea lor, ca ins, cetățean și națiune, parecurge, într-o „echivă istorică” a lui Nicolae Bălcescu, mai multe etape sau evoluții istorice principale.

Prima etapă începe de la cucerirea Daciei și se termină cu întemeierea statelor medievale românești, în secolele al XIII-lea și al XIV-lea. În această etapă, principiul *egalității* fusese strivit, pentru că, în timpul năvălirii popoarelor barbare, *robii români* fuseseră transformați în *robi ai pământului*.

⁴ Nicolae Bălcescu, *Reforma socială la români*, în *Opere*, ed. cit., p. 102.

⁵ Nicolae Bălcescu, *Românii sub Mihai-Voievod Viteazul*, ed. cit., p. 6.

⁶ Nicolae Bălcescu, *Mersul Revoluției în Istoria Românilor*, în N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, ediție critică adnotată cu o Introducere de G. Zane, Fundația Pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1940, p. 107.

A doua evoluție istorică a românilor cuprinde secolul al XIV-lea și se încheie la sfârșitul domniei lui Mircea cel Bătrîn și la a lui Alexandru cel Bun. Acum *domnia*, care reprezenta puterea absolută a statului, și *domnitorul*, care întruchipa absolutismul nemărginit, dau intimitate *libertății din afară* și înnăbușe *libertatea dinlăuntru*. „În această epocă, istoria ne arată pe cei mai mulți locuitori așezați la munte, moșneni pe părțile lor de pământ. Dar alături cu această proprietate individuală se află și o proprietate comună. Aceasta sta la început în proprietățile statului, cuprinzând o parte din câmpie, care din apăsarea năvălirilor barbarilor rămăseră fără stăpini. Această proprietate comună, care forma ceea ce la romani se numea *ager publicus*, era puțin întinsă”⁷.

Lupta dintre domnie și boierime a dus la înstrăinarea *domeniilor publice*, iar înegalitatea economică își are cauza în *instituțiile care cirmuiesc proprietatea*. Astfel, domni înstrăinază domeniul public sub formă de danii, boierilor sau capilor războinici care se distinseseră în lupte, unor târguri și unor sate care, constituindu-se pe principiul organizării comunale, își păstrau proprietatea și libertatea lor, și clerului și comunităților mănăstirești care erau numai depozitare și împărțitoare în folosul public a veniturilor acelor bunuri, cu îndatoriri de a da seama pe tot anul statului de această împărțire, ceea ce îndreptățește *secularizarea averilor mănăstirești*.

Ca să-și apropie boierii, domnitorii au cumpărat pământuri de la *moșneni* și de la *răzeși* și le-au dăruit boierilor cu titlul de danii. Marii proprietari și-au colonizat moșiile cu *coloni liberi*. Astfel, apare *sistemul muncii de clacă*. Ei și-au împărțit domeniul în trei părți. În timp ce două părți ale domeniului au fost subîmpărțite colonilor, partea a treia îi era lucrată marelui proprietar prin mijlocirea muncii de clacă. Relațiile dintre proprietari și lucrătorii pământurilor lor au dus la întărirea *rumâniei* și a *recinătății*. „Dar în starea de afirmare și supunere desăvârșită în care se găseau cultivatorii săraci și dezarmați înaintea stăpînului lor războinic, care avea puterea în mână și care era proprietar absolut nu numai peste pământ dar și peste tot ce-i slujea a-l exploata, înaintea stăpînului, de la care ei aveau hrana de toate zilele, ei erau foarte slabi și peste puțin se văzură siliți a suserie la legile cele mai aspre. Mai curînd sau mai târziu le luă și libertatea și îi făcu robi ai pământului”⁸.

Deosebirea de proprietate a făcut cu puțință sistemul muncii de clacă, iar acesta a făcut posibilă robia, „căci robia este consecință neapărată a sistemii de clacă, ea totdeauna a însoțit-o sau a venit îndată după dinsa”⁹.

Pe cînd această robie, consecință necesară a muncii de clacă, era o robie incompletă, tocmai pentru că *rumânii* sau *recinii* îi plăteau stăpînului o *rentă în muncă*, dar își păstrau libertatea personală și dreptul de a se muta de pe o moșie pe alta prin *găleata de ieșire*, consecința ei a fost *robia completă*, care a început cu *Legămîntul* lui Mihai Viteazul. Prima

⁷ *Reforma socială la Români*, în *Opere*, București, Edit. de Stat pentru Literatură și Artă, 1952, p. 64.

⁸ Nicolae Bălcescu, *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebire timpuri*, în N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea I, ediție critică adnotată, cu o Introducere de G. Zane, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1940, p. 190.

⁹ *Ibidem*.

era o formă transformată a vechii *robii romane*, care se caracteriza prin relația de dependență față de stăpîn, a doua, care *il lega complet pe țaran de pămînt*, era prefața pauperizării lui complete.

În reconstituirile lui Nicolae Bălcescu, *interesul*, *nevoia* și *sila* au înfrînt principiul egalității de drepturi și de stare în Țările Române și au grăbit procesul de deposedare a țăranilor prin înghițirea proprietăților mici de către cele mari.

Interesul e cauză primară fiindcă „proprietarii cei mari dobîndind de la stăpînitori dreptul de scutire de dăjdiu pentru satele lor, și toată greutatea statului rămîind numai pe moșneni, mulți dintre aceștia, spre a scăpa de tirania guvernului și spre a se bucura de folosurile ce le da scutirea dăjdiilor și protecția unui stăpîn puternic, preferară a se vinde ei cu moșiile lor cu un preț prea ușure”¹⁰.

Nevoia a fost impusă de cerința de apărare a țării. Astfel, țăranii, întorși de la război, nu mai erau în stare să-și achite dările către boieri și către domnie. Ei au recurs atunci la împrumuturi de la boieri și de la cler și, de la un împrumut la altul, au fost siliți, în cele din urmă, să-și piardă libertatea lor. „Dar în vreme ce patria își păstra libertatea sa, ei și-o pierdeau pe a lor”¹¹.

Sila reprezintă, în considerațiile lui Nicolae Bălcescu, viclesugul prin care domnii, boierii și clerul mănăstiresc, rînd pe rînd și toți laolaltă, și-au apropiat mica proprietate țărănească prin procese, cu strîmbătate și prin înșelăciune, în numele puterii lor fără de margini. „Așadar, nu munca, nici rodul ei, ci un șir de spoliații succesive sînt originea proprietăților mari în țările noastre, sînt titlurile stăpînitorilor de azi ai pămîntului”¹².

Înseamnă că domnul, boierii și clerul au expropriat, mai întii, domeniul public („*ager publicus*”), pe care îl cultivau în comun membrii obștei, și, apoi, printr-un lung proces de spoliațiune, și-au însușit și proprietatea privată liberă, cultivată pe cont propriu de către țăranii liberi. Astfel, clasa boierilor, care nu fusese la începutul dezvoltării ei decît clasa războinicilor, devine *castă privilegiată, întemeindu-și puterea și fericirea pe robirea poporului*. „Ea nu se mulțumește numai a concentra în mîinile sale toate drepturile politice, a organiza statul boieresc, dar încă preface rînduiala economică, înghițind proprietățile mici ale țăranilor în proprietățile cele mari și robește pe popor pămîntului”¹³.

Acest mod specific de pauperizare și de proletarizare a țărănimii explică originea șerbiei pe cale pur economică în Țările Române și persistența ei reală, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în România, constatată de Titu Maiorescu, Mihai Eminescu și alții ca decalaj între „*țara legală și țara reală*” și denumită, prin faimoasa formulă a criticii „*formelor fără fond*”.

A treia etapă în drumul întregirii românului ca ins, cetățean și națiune începe de la jumătatea secolului al XV-lea și se încheie la începutul secolului al XVII-lea. Începe cu pierderea *libertății din afară* a țării. Mo-

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Nicolae Bălcescu, *Reforma socială la Români*, în loc. cit., p. 67.

¹³ Nicolae Bălcescu, *Mersul Revoluției în Istoria Românilor*, în loc. cit., p. 100.

mentul este mareat, în Țara Românească, de tratatul încheiat între Mircea cel Bătrîn și Baiazid (1393), în urma căruia *suzeranitatea* Porții Otomane capătă temei juridic. Lupta între partidele boierești — și între ele și domnitori — pune în evidență, mai întâi, două principii: *principiul libertății și principiul autorității*. „De la începutul secolului al XV-lea, lupta începuse între principiul libertății, care voia a mărgini puterea prinților, și principiul autorității, care voia a o întări.

Ajutați adesea de principiul popular ce ei reprezenta, libertatea birui pe la capătul acestui secol, dar boierii biruitori făcură din această libertate un privilegiu al lor. Ei căutară a se forma în castă privilegiată, a-și întemeia puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor. Izvorită din popor, iar nu din principiul conquistei, ea nu putea a se constitui pe bazăle aristocrației feudale europene; ea nu putu în drept viola egalitatea; ea își mărgini dar acția în rînduiala economică. A înghiți proprietățile cele mici, concentrîndu-le în proprietăți mari, a răpi deodată cu proprietatea și libertatea individuală a țăranilor, prefăcîndu-i în serfi, a dobîndi dreptul de a se scuti de cele mai mari dăjdii, asta fu ținta ei. Astfel, prin reformarea legilor economice ale țării, o țară întregă ajunsese roabă unor particulari.

În Europa această luptă fu cîștigată și despotismul regilor fu un mare principiu de unitate și conservare, în vreme ce la noi izbînda aristocrației aduse slăbiciunea statului cu slăbiciunea puterii”¹⁴.

În principiul libertății pe care îl întruchipa boierimea, Nicolae Bălcescu descoperă *triumful silei*, „întrucît — socotește el — *libertatea nu se ține și nu se întemeiază prin tiranie, ci numai prin libertate*, iar între despotism — expresie a autorității — și democrație — expresie a voinței și puterii populare — nu există cale de mijloc. În privința aceasta, el crede că despotismul nu a fost preferat niciodată de români căci ei, „*sunt o nație foarte nobilă, care nu putu suferi alt guvern decît cel întemeiat pe caracterul național, cel care organizează egalitatea, adică democrația*”¹⁵.

Nicolae Bălcescu știa că democrația nu se cerșește, ci se cucerește, iar drumurile întru cucerirea ei sînt pietruite cu oseminte (indeosebi) ale țăranimii românești, — „*unicul și adevăratul popor românesc*” — pînă în epoca modernă a românilor, cum l-a caracterizat, mai tirziu, Mihail Eminescu.

Interesul, nevoia și sila, pricini care au stîns *egalitatea străbună de drepturi și de stare* în statele române medievale — în socotința lui Nicolae Bălcescu — au conlucrat la șerbia completă, de tip feudal, în istoria românilor. Acest proces s-a desăvîrșit după *Așezămîntul* lui Mihail Viteazul. „De atunci elăcașii transformați în robi nu numai că urmară a se vinde împreună cu pămîntul, dar și numele lor începu a se trece în actul vînzării, deși nu se puteau vinde deosebit de pămînt ca robii țigani; de atunci proprietarul, murîndu-i robul fără moștenitori, putea să-l moște-nească; de atunci el putea să-l îndatoreze a-i munci cît va voi. Singurul drept ce se da țăranului rob era ca stăpînul lui să nu-i poată răpi după voință banii, vitele și instrumentele de arătură și de a-l putea pedepsi

¹⁴ Nicolae Bălcescu, *Românii supu Mihai-Voievod Viteazul*, ed. cit., p. 20—21.

¹⁵ *Ibidem*, p. 21.

decît corecțional, iar nu a-l omori, căci făcînd-o, se osîndea ca un ucigaș, iar nevastă și copiii ucisului rămîneau slobozi”¹⁶.

În Moldova, sistemul feudal s-a desăvîrșit în timpul domniei lui Vasile Lupu. „Cu vremea însă, boierii și mănăstirile mai îngreuiară acest jug. Ei se obicinuiră, mai cu seamă în Moldova, a vinde pe vecini ca pe niște robi, a-i împărți ca pe țigani, a trece numele lor în foile de zestre, a-i despărți pe copii de părinți luîndu-i în casă la slujbă și mutîndu-i după plăcere de la un loc la altul”¹⁷.

La fel s-au petrecut lucrurile și în Transilvania, unde, după *Așezămintul* lui Mihai-Voievod Viteazul, starea socială a țărănimii s-a înrăutățit, fiindcă voievodul, *ca toți războinicii, credea mai mult în soldat decît în popor și fiindcă datorita de a da românilor libertate din iobăgie și proprietate de pămînt spre cheazășuirea acelei libertăți n-a fost luată-n seamă de renumitul voievod.*

Originea șerbiei, explicată pe cale pur economică, înlătură explicarea ei prin *teoria cuceririi și a dualismului de rase* și legitimează o cale proprie de dezvoltare istorică a românului ca om întreg. Pe cînd senioria europeană s-a întemeiat prin mijlocirea cuceririi și a dualismului de rase, boierimea mare de pe teritoriile românești, ca și proprietatea monahală, își are titlurile de origină în fraudă directă sau indirectă asupra proprietății țărănești. În timp ce șerbia îl lega pe șerb doar indirect, în Apusul medieval european, prin mijlocirea pămîntului de senior, *rumânia, vecinătatea sau servajul* îl legau pe țăranul român și direct și indirect de boierime și de călugărie. Țăranul român nu era numai șerb, ci, într-o oarecare măsură, și un *instrumentum vocale* (care nu putea fi omorît, dar care putea fi vîndut, ca orice marfă, o dată cu moșia).

A patra etapă istorică a românilor în drumul lor spre întregire este o epocă a suferinței generale, și a șerbiei (robiei) complete. Este marcată de numele a doi martiri ai libertății: Mihai Viteazul și Tudor Vladimirescu. „De atunci, de la Mihai Viteazul, țeara se împărți în două tabere vrăjmașe, avînd interese impotrivite. De atunci poporul se făcu nesîmțitor la glasul domnului și al boierilor, nu mai vru a se jertfi pentru patrie unde nu i s-a lăsat drepturi și pentru o libertate, de care el nu se poate bucura, și țeara în loc de a se reînălța, merse cu grăbire spre scădenie. Timpuri nenorocite o coplesiră în urmă”¹⁸.

Ca și Dimitrie Cantemir, Nicolae Bălcescu arată că legiurile lui Matei Basarab și Vasile Lupu au radicalizat procesul de înrobire (înșerbire) al țăranilor liberi și că cei mai mulți dintre clăcași erau proveniți din rîndurile moșneșilor și răzeșilor care, prin însărăcire, se vînduseră boierilor cu pămînturile și cu copiii lor cu tot. Dările și abuzurile făcute în executarea lor, cînd executorii jefuiesc poporul în interesul lor și fără folos domnilor, adîncesc procesul de pauperizare generală.

Starea economică a epocii de la Matei Basarab și Vasile Lupu pînă la Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir s-a agravat, cum remarcă

¹⁶ Nicolae Bălcescu, *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*, în loc. cit., p. 192—193.

¹⁷ Nicolae Bălcescu, *Reforma socială la Români*, în loc. cit., p. 69.

¹⁸ Nicolae Bălcescu, *Despre starea socială a muncitorilor-plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*, în loc. cit., p. 193.

A. D. Xenopol, prin „cele două rele care au mâncat și au corupt viața poporului român, aruncarea boierilor asupra eiștigului provenit din dregătorii și neîncetata absorbire a proprietății mici libere de către cea mare și puternică”¹⁹.

Astfel, clasa boierilor, nobilă în fapte eroice și în pilde exemplare de jertfire altădată, se transformă, treptat, în clasă super-pusă, concentrând în mâinile sale toate drepturile politice, organizând *statul boieresc* și prefăcînd rînduiala economică în rînduiala unei caste înrobitoare. „Poporul se degradează prin robie și sărăcie ca și boierii prin bogăție și asuprire. Țeara slăbește și tureii se folosesc de ocazie spre a-i călca și a-i hrăpi drepturile. Soțietatea întregă se află atunci alcătuită pe un șir de clase și individualități, fiecare cu privilegiul său. Mare și monstruoasă clădire de tiranii, puse una asupra alteia și toate rezemate și apăsînd pe popor, pe țăranul muncitor! Cine va zdrobi această tiranie? Cine va nimici această clasă de apostatați care ieșind din sinul poporului, robi pe frații și părinții lor și batjocorî omenirea?”²⁰.

Această „clasă de apostatați” își va împruțina averile, puterile și orgoliile în epoca fanariotă. „Un veac de apăsare și jefuire, de corupție și degradație, de slăbiciune și apunere a naționalității începe pentru români. Epocă de ispășire ce poporul trebuie să sufere supt legile lui Dumnezeu și ale gîndirii! Dar una din condițiile dezvoltării omenirii este nu numai că progresul naște progresul, dar că adesea și din covîșirea răului iese binele”²¹.

Epoca fanariotă a radicalizat procesul de însărăcire a țăranilor și, mărind jaful și asuprirea, a legat și mai mult pe posesorul forței de muncă de posesorul pămîntului. Ea a intensificat și procesul de decădere și de corupție al mării boierimi. Sub fanarioti, grecii au dobîndit, întii, ranguri de boierie și, în această calitate, șireți și vicleni, i-au ațîtat pe țăranii împotriva boierilor chinuitori. În conflictul de interese cu boierii pămînteni, domnitorii fanarioti au sprijinit, cu mici excepții, pe boierii fanarioti sau fanariotizați prin căsătoria fiicei unui boier pămîntean cu un boier fanariot care devenea, pe această cale, *boier român*.

Epoca fanariotă a avut, pe lângă rezultatele ei negative (jefuirea forței de muncă a țăranului, proceduri noi de înavuțire, goana după zile de clacă, dezagregarea mării boierimi pămîntene — prin decăderea ei în clasa *țăranilor* — *neamuri* — depopularea Țărilor Române etc.) o consecință necesară pozitivă: *revoluția condusă de Tudor Vladimirescu*. Ea a avut caracter național și social, fiindcă libertatea socială nu e cu puțință fără libertate națională. „Ce strigă la 1821 poporul român, acum în picioare și deșteptat?

Poarta călcase drepturile țării; poporul cere să le consfințească din nou; Fanariotii și ciocoi prădaseră un veac țeara; poporul cere ca puterea să se ia din mâinile lor, ca tot românul să fie liber; într-un cuvînt cere ca statul să se facă românesc, cere domnirea democrației”²².

Problema proprietății, pîrghie a libertății sociale, nu-i apare lui Nicolae Bălcescu soluționată în cadrul programului de la 1821, fiindcă

¹⁹ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia-Traiana*, vol. III, Iași, Edit. Librăriei Școalelor Frații Saraga, 1896, p. 159.

²⁰ Nicolae Bălcescu, *Mersul revoluției în Istoria Românilor*, in loc. cit., p. 100.

²¹ *Ibidem*, p. 100—101.

²² *Ibidem*, p. 101—102.

poporul era asuprit atunci *mai mult în numele statului decât în numele proprietății*. „Vladimirescu avu nenorocirea de-a purta glasul în numele poporului și a personifica deșteptarea lui, avu încă norocirea de a-și da viața pentru credința sa și de a fi ucis de acești fanarioți, pe cari și după moarte-i umbra lui urmează a-i mătura din țeară. Căci revoluția nu moare cu dînsul, și turcii, cari intervin în țeară, cu toate împotrivirile Rusiei ce de mult proteja pe fanarioți, ia puterea din mîna lor; dar în loc de-a o încredința poporului, o lasă în mîna ciocoilor și ciocoi, spre recunoștință, trec la 1828 în partea rușilor, ridicînd țeara în contra turcilor”²³.

De la asasinarea lui Tudor Vladimirescu începe în istoria românilor altă etapă de re-naștere națională. Ea este umbrată de tina muscalilor care — de la Petru cel Mare încoace urmărea, nimic mai mult, nimic mai puțin prin motivări ipocrite, cotropirea Principatelor Române. Prin Tratatul de la Adrianopol (14 septembrie 1829), cele două principate trec sub „*protectoratul*” Rusiei, vreme de 10 ani, pînă la plata despăgubirilor de război de către turci. *Sublima Poartă* „renunță” la „dreptul ei de suzeranitate” — prevăzut în *Capitulații* — în schimbul păstrării autonomiei principatelor și garantării ei, ca să primească un tribut anual fix.

Prin alianța dintre cei doi hultani politici, pătrunderea muscalilor în cele două principate este foarte ușurată, iar numele Rusiei de „*protector*” al Principatelor Române era dreptul ei de a se amesteca în treburile lor lăuntrice. Dovada concludentă o reprezintă *Regulamentul Organic* — primul cod juridic al noii rînduiri impuse principatelor — care, pe lângă unele principii folositoare (despărțirea puterilor în stat, libertatea negoțului, introducerea regimului parlamentar), rămîne un cod exemplar de însărăcire completă a mulțimii poporului în favorul ciocoilor vechi și noi. „*Regulamentul Organic de la 1831, care desființează reforma lui (Constantin) Mavrocordat și se pune în locu-i, e contractul care robește țeara ciocoilor și pe ciocoi muscalilor*”²⁴.

Astfel, revoluția română de la 1848, integrată fluviului revoluționar european, dar determinată de optsprezece „*veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși*”, urma să sfarme privilegiile și servituțile de pînă atunci și, înlăturînd *Regulamentul Organic*, să dezvolte *sinteza de la 1821*. „Acum nu era de ajuns a voi numai ca statul să se facă românesc, trebuia încă a dezlega problema sărăciei poporului, a da o altă organizație proprietății, baza societății, a bogăției și fericirii publice. Zdrobind *Regulamentul* care monopolizase statul, proprietatea pămîntului și capitalul în mîinile ciocoilor, era neapărat a proclama democratizarea statului prin împroprietărirea țaranilor și a capitalului prin instituțiile de credit organizate de stat. De-aci nevoia de a opera o revoluție democratică și soțială. Astfel fu programul revoluției de la 1848”²⁵.

În „*ochirea istorică*” asupra românilor, vede Nicolae Bălcescu drumul în spirală al dezvoltării istorice, iar prefacerile succesive de la statul *domnesc* sau *absolut* la cel *boieresc* sau *aristocratic*, apoi *fanariot* sau *orășenesc*, pe urmă *ciocoiesc* sau *biurocrat*, pregătesc statul *românesc*

²³ *Ibidem*, p. 102.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 103.

sau *democratic*, ceea ce înseamnă „întregirea românului, vecinul, serful reacului de mijloc, în drepturile sale de om, de cetățean și de nație”²⁶.

Revoluția română de la 1848 nu a împlinit această *misie* „Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pământ și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea dinlăuntru care este peste putință a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de supt domnirea streină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi *Dreptate, Frăție, Unitate*. Ea va fi o revoluție națională”²⁷.

Nu se știe, nici măcar cu probabilitate, cînd urma să aibă loc o asemenea revoluție națională care să-l întregască pe român ca ins, cetățean și nație. Se știe însă sigur că Nicolae Bălcescu — renumit Grah al poporului român — dorea un stat românesc unitar și o națiune liberă înlăuntru, descătușată de orice privilegii, eliberată de orice despotism și întemeiată pe *domnirea poporului prin popor*. El prevedea, în stilul său profetic, înainte de a-și da obștescul sfîrșit, că nu va prinde vremea spre care tinjise toată viața. Gîndurile sale tragice și sublime, rostite, în 1852, spun că „*Sufletu-mi te slăvește încă, înzeită libertate, și, deși oamenii sîngiurilor au învelit cu maramă neagră dulce fața ta, cred că va veni ziua fericită, ziua izbîndirii, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîși acest vâl, și dușmanii tăi se vor împietri la vederea soarelui tău de lumină; atunci nu va mai fi nici un rob, nici nație roabă, nici un stăpîn pe altul, ci domnia Dreptății și a Frăției! Aceste cuvînte ce-am dat de deviză nației mele vor domni lumea; atunci toți românii vor fi una, și liberi și frați! Vai! Nu voi avea noroc a vedea această zi, deși eu asemeni am muncit și am pătimit pentru dreptate și cel din urmă al meu cuvînt, va fi încă un imn ție, țara mea mult dragă!*”²⁸.

Parafrazîndu-l pe Nichifor Crainic și mutînd accentul de pe Eu-l național pe eu-l lui Nicolae Bălcescu, care îl sintetiza, se poate spune păstrînd proporțiile necesare și respectul moralmente datorat celor doi corifei ai culturii românești, că, de sub glia mormîntului săracilor din Palermo, unde zac osemintele acestui Grah al României, spiritul lui Nicolae Bălcescu „grăiește-n vii și tace-n morți, Dar dîrz va pune noi soroace încovoiate-î noastre sorți”.

ION MIHAIL POPESCU

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 106--107.

²⁸ Citate preluate după Gh. Zane, Nicolae Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea I-a, ediție critică adnotată cu o Introducere de Gh. Zane, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1940, p. 6.